DET KONGELIGE
OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENT

Ifølge liste

Deres ref	Vår ref	Dato
	11/1344	29 JUN 2015

Austri Raskiftet DA - Raskiftet vindkraftverk i Trysil og Åmot kommuner - klagesak

1. Innledning

Austri Raskiftet DA (Austri) søkte 26. september 2012 om anleggskonsesjon for å bygge og drive Raskiftet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning i Trysil og Åmot kommuner. Søknaden omfattet bygging og drift av et vindkraftverk med samlet installert effekt på inntil 110 MW, tilsvarende en årlig produksjon på inntil 370 GWh, og tilhørende 132 kV nettilknytning. Planområdet for vindkraftverket er på om lag 27 km^2. Nettilknytningen planlegges med en om lag 15 kilometer lang 132 kV luftledning fra en transformator sentralt i planområdet, til eksisterende 132 kV kraftledning mellom Osa og Heradsbygd. Det ble samtidig søkt om ekspropriasjonstillatelse og forhåndstiltredelse etter oreigningslova.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ga den 30. januar 2014 Austri konsesjon til å bygge, eie og drive Raskiftet vindkraftverk. Det ble samtidig gitt ekspropriasjonstillatelse. Søknaden om forhåndstiltredelse ble stilt i bero.

2. Klagene

NVEs vedtak ble påklaget av følgende personer og organisasjoner:

- Forsvarsbygg
- Forum for natur og friluftsliv Hedmark
- Naturvernforbundet i Hedmark

Postadresse	Kontoradresse	Telefon*	Saksbehandler
Postboks 8148 Dep 0033 Oslo	Akersgata 59	22 24 90 90 Org no.	Gro Caroline Sjølie
postmottak@oed.dep.no	http://www.oed.dep.no/	977 161 630	

- Norges Miljøvernforbund
- Furutangen Hytteforening
- Norsk Ornitologisk Forening (NOF)
- Per Ø. Schiong og Signe B. Kjøs
- Alv A. Kjøs
- Tore Kjernli
- Olav og Erik Andreas Kjøs
- Olav Ilsaas
- Ulf Inge Vien
- Snefrid og Ragnar Reutz-Håkenstad
- Trygve Øverby og Dagfinn og Astrid Hagen
- Gordon og Malanie Logemann

Klagerne anfører at NVEs vedtak er ugyldig som følge av lovstrid og saksbehandlingsfeil. Videre anføres at vedtaket er preget av usikkerhet blant annet for dyre- og fugleliv og virkninger for hytte- og friluftsliv. Det klages på at det ikke er utført ytterligere vurderinger av støy- og isproblematikken. Det hevdes også at Raskiftet er et av de mest uberørte områdene i regionen, samt et verdifullt område for fugl. NVEs vedtak mangler også etter det anførte en utfyllende samlet belastningsvurdering. Flere klageparter er kritiske til prosessen overfor grunneierne.

Det klages også på nettilknytningen ved at alternativ A vil gi store virkninger på et planlagt hyttefelt og vises til at alternativ C i hovedsak vil følge eksisterende nett.

Forsvarsbygg påklager NVEs vedtak som følge av virkninger for Regionfelt Østlandet som ligger 3 km sørøst for tiltaket.

Austri kommenterte klagene i brev av 30. april 2014 og 16. mai 2014 til NVE.

Klagegrunnene er i stor grad overlappende, og departementet behandler derfor anførslene tematisk. For en nærmere gjengivelse av klagene viser departementet til NVEs oversendelsesbrev av 4. juli 2014. Klagegrunnene og Austris kommentarer til disse, er også gjentatt i departementets drøftelse nedenfor i den grad det er nødvendig for sammenhengen.

NVE fant ikke grunnlag for å oppheve eller endre vedtakene og sendte saken over til Olje- og energidepartementet ved brev av 4. juli 2014.

Olje- og energidepartementet gjennomførte klagebefaring i området 17. oktober 2014 sammen med representanter fra klagerne og Austri. Det ble i forbindelse med befaringen avholdt møte hvor Austri, kommunene og klagerne var til stede. Departementet har i ettertid hatt møte med Tore Kjernli, Naturvernforbundet i Hedmark, advokat Schiong og Alv A. Kjøs, samt Trysil og Åmot kommuner. Departementet har i tillegg mottatt flere tilleggsopplysninger fra klagerne.

3. Departementets vurdering

3.1. Klagesaksbehandling

Departementet skal i klagebehandlingen vurdere de synspunkter klagerne kommer med. Departementet kan prøve alle sider av saken og ta hensyn til nye omstendigheter, jf. forvaltningsloven § 34 annet ledd. I vurderingen av om konsesjon etter energiloven skal opprettholdes, må fordelene og ulempene ved det omsøkte tiltaket veies opp mot hverandre. Energiloven skal sikre at produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi foregår på en samfunnsmessig rasjonell måte, herunder skal det tas hensyn til allmenne og private interesser som blir berørt.

3.2. Kunnskapsgrunnlaget

Klagerne anfører at søknaden og utredningene om naturmangfold, friluftsliv, støy og problemer ved iskasting er mangelfulle og at konsesjonsvedtaket er fattet på mangelfullt grunnlag. Klagerne anfører videre at kommunenes velvilje til tiltaket er basert på økonomiske fordeler og at vektlegging av dette strider mot god forvaltningsskikk. Videre kan ikke grunneieravtaler vektlegges all den tid de er undertegnet under trussel om ekspropriasjon. Klagerne mener at det er en saksbehandlingsfeil at NVE ikke har etterkommet tidligere krav om tilleggsutredninger av den samlede belastningen i området som følge av damanlegg, regulerte elver, flyplass med mer. Til slutt er det anført at det er en alvorlig mangel at det ikke foreligger en nasjonal plan for vindkraftutbygging før vedtak om vindkraftverk fattes og at Hedmark fylkeskommunes retningslinjer ikke avbøter dette.

I samsvar med naturmangfoldloven (nml) § 8 første ledd bygger departementet klagebehandlingen på følgende dokumentasjon som kunnskapsgrunnlag i saken:

- Konsesjonssøknaden med konsekvensutredninger og NVEs konsesjonsvedtak av 30. januar 2014 inkl. høringsuttalelser.
- Tilleggsutredninger fra tiltakshaver i brev av 13. september 2013, samt kommentarer på denne
- Klagene på NVEs konsesjonsvedtak og NVEs vurdering av disse i brev av 4. juli 2014.
- Departementets befaring og folkemøte 17. oktober 2014.
- Oppdaterte registreringer i *Naturbase* og *Artsdatabanken*.
- Saksdokumentene i følgende søknader om vindkraftverk: Kvitvola, Kjølberget, og Songkjølen/Engerfjellet vindkraftverk.
- Kommunedelplan Osen-området – Åmot kommune mai 2011

Departementet har som ledd i behandlingen ajourført utredningene med ny foreliggende informasjon, med utgangspunkt i registreringer i *Naturbase* og *Artsdatabanken*.

Kravet til kunnskapsgrunnlag skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. Etter departementets vurdering gir den samlede dokumentasjon i denne saken tilstrekkelig grunnlag for å drøfte og vurdere effekten av vindkraftverkene på naturmangfoldet slik nml. § 8 krever. Også virkningene av tiltaket er beskrevet på tilstrekkelig vis. Den samlede dokumentasjon gir et godt grunnlag for den overordnede avveining av alle relevante hensyn som skal skje etter energiloven, jf. også prinsippet i forvaltningsloven § 17 om utrednings- og informasjonsplikten. Det vises til at tiltakshaver har foretatt tilleggsutredninger som stort sett har gitt resultater som samsvarer med tidligere konsekvensutredninger.

Etter departementets vurdering er saken godt opplyst og kunnskapsgrunnlaget er tilstrekkelig for å fatte vedtak i saken.

3.3. Nasjonal plan

Hva gjelder mangel på nasjonal plan for vindkraft, viser departementet til at spørsmålet om behov for et nasjonalt planverk har vært behandlet av departementet flere ganger – senest som svar på representantspørsmål 99S (2009-2010). I brev av 30. april 2010 uttalte daværende statsråd Riis-Johansen at den økte satsing på vindkraft best kan nås ved samordnet konsesjonsbehandling av vindkraft og nett regionvis. På den måten kan prosjektene innen hver region vurderes i sammenheng, og de beste og minst konfliktfylte velges ut. Statsråden uttalte samtidig at det hadde svært lite for seg å utsette vindkraftsatsingen i påvente av en nasjonal plan.

Departementet viser til den samordnede behandling som er foretatt av søknadene om vindkraft i sørlige og østlige deler av Hedmark. Denne behandlingen gir grunnlag for at konsesjon kan gis til de minst konfliktfylte prosjektene. Det vises her til Klima- og miljødepartementets og Olje- og energidepartementets *"Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg"* av 2007. I følge retningslinjene vil behovet for regionale planer for vindkraft variere i ulike deler av landet. Hensikten med regionale planer er å styrke grunnlaget for en helhetlig vurdering av søknader om konsesjon for vindkraftverk. Mangel på en slik plan i Hedmark vil imidlertid ikke være av avgjørende betydning for om det skal gis konsesjon eller ikke. Kriteriene i retningslinjene for vindkraftverk skal her legges til grunn ved konsesjonsmyndighetenes behandling av søknadene. Departementet har sett hen til både departementenes retningslinjer og Hedmark fylkeskommunes retningslinjer i vurderingen av om det skal gis konsesjon eller ikke.

3.4. Kommunal prosess og grunneiernes standpunkt

Klagerne anfører at kommunenes positive standpunkt til tiltaket er basert på økonomiske goder og at det derfor ikke kan legges vekt på kommunenes vedtak i denne saken. Det vil være i strid med god forvaltningsskikk. Det påpekes i denne sammenheng at rådmannen i Trysil var imot å gi konsesjon til tiltaket. Til slutt anføres

det at departementet ikke kan legge vekt på grunneiernes standpunkt fordi de har undertegnet grunneieravtalen under trussel om ekspropriasjon.

Departementet ser i saksbehandlingen hen til hvordan de berørte kommunene stiller seg til vindkraftutbygging og legger betydelig vekt på kommunenes standpunkt. Samtidig må konsesjonsavveiingen skje etter en samlet vurdering av fordeler og ulemper.

Eventuelle avtaler kommunene og kraftselskapet inngår om ytelser, er privatrettslige avtaler som ikke påvirker departementets klagebehandling. Det samme vil gjelde avtaler mellom tiltakshaver og grunneiere.

3.5. Naturmangfold

I den skjønnsmessige vurdering som foretas etter energiloven ved avgjørelsen av klagene på tillatelse til bygging og drift av dette vindkraftverket, vurderes miljøkonsekvensene av tiltaket i et helhetlig og langsiktig perspektiv, der hensynet til kraftforsyningssikkerheten og tiltakets bidrag i satsingen på fornybar energi og eventuelt tap eller forringelse av naturmangfoldet på sikt avveies. Prinsippene i nml. § 7, jf. §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer for vedtak etter energiloven. Det vises i den sammenheng til forvaltningsmålene om naturtyper, økosystemer og arter i nml. §§ 4 og 5. Disse forvaltningsmålene iakttas ved departementets behandling av denne klagesaken.

I klagene er særlig hensynet til fugl, rovdyr og inngrepsfrie områder trukket frem, samt virkningen av Raskiftet vindkraftverk sammen med andre konsesjonsgitte og planlagte vindkraftverk i regionen. Departementet vil først vurdere vindkraftverkets virkninger for de artene og naturtypene som er trukket frem i klagene, før departementet vurderer den samlede belastningen i pkt. 3.5.4.

Klagerne anfører blant annet at vedtaket er i strid med Grunnloven § 112, nml. §§ 8-10 og 12, naboloven § 2 med naborettslige prinsipper og forvaltningsloven § 17. Klagerne savner en bedre redegjørelse for hvorfor tiltakets fordeler er større enn ulempene. Det anføres videre at NVE burde ha lagt mer vekt på føre-var prinsippet i nml § 9. NOF skriver at Raskiftet er et av de mest uberørte områdene i regionen og at Osensjøen er et sentralt område for fiskeørn. Det er også et etablert område for kongeørn. Videre innehar området store barskogsområder, herunder et større område med gammelskog. NOF viser til en artikkel som ble publisert i 2013 som omhandler dødelighet hos fugl ved amerikanske vindkraftverk. Her fremgår det at dødeligheten er større på fugl ved nærhet til vindkraftverk, enn det som tidligere har vært antatt. Det hevdes at høyere vindturbiner øker dette problemet. Til slutt anføres det at NVE ikke har foretatt en samlet vurdering av flere tiltak i området. I denne sammenheng nevnes Løpsjøen damanlegg, regulerte elver, hyttefelt, Rena leir med tilhørende områder og skytefelt, motorkrossbane, flyplass og rikssenter for fallskjermhopping. Klagerne mener at 14 dagers befaring fra fagkonsulentene som har utarbeidet

konsekvensutredningene er for lite for kartlegging. Blant annet for større rovdyr mener de at utredningen tar feil av både tilstedeværelse og virkninger. Videre er det ikke beskrevet hvordan gammelskogsområdene skal vernes. Kjernli viser til at bestanden av jaktbare fuglearter har gått ned de senere år, sannsynligvis som følge av forsvarets aktiviteter.

3.5.1. Kunnskapsgrunnlaget

Departementet viser til at NVE som ledd i konsesjonsbehandlingen, har vurdert alle utredningene som er gjennomført i forbindelse med konsesjonssøknaden, samt tilleggsutredningene som NVE etterspurte. Når det gjelder vurderingene av virkningene på naturmangfold, mener departementet at utredningene både tilfredsstiller kravene i utredningsprogrammet og gir et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag for beslutningen, jf. nml. § 8 og forvaltningsloven § 17. Det vises til den samlede dokumentasjonen som er omtalt under pkt. 3.2.

3.5.2. Naturtyper og vegetasjon

I følge konsekvensutredningen er det ved Raskiftet registrert en gammel barskogslokalitet med B-verdi (regionalt viktig). I dette gammelskogsområdet er det registrert flere nær truede sopp- og lavarter. Ved Halvorsberget er det gjort funn av lavartene sprikeskjegg og gubbeskjegg (begge NT) i et barskogsområde. Skogsområdene vurderes av utreder til å ha middels verdi. Det fremgår av utredningen av ingen av skogsområdene vil bli direkte berørt, men at de kan bli indirekte berørt gjennom endrede økologiske forhold. Konsekvensgraden for disse områdene er satt til liten/middels negativ. Den samlede konsekvensgraden for tiltaket er også satt til liten/middels negativ.

Flere klageparter har trukket fram at særlig de sørlige delene av planområdet er preget av større myrområder. Klagerne mener veibygging i disse områdene vil gi store inngrep og endrede økologiske forhold.

Departementet viser til vilkåret om at det skal utarbeides en miljø - transport og anleggsplan der det skal redegjøres for hvordan ulemper for naturtyper og vegetasjon/planter kan unngås ved plantilpasninger. Det er også satt vilkår om at det skal unngås fysiske inngrep i de registrerte gammelskogsområdene ved Raskiftet og Halvorsberget. Videre er det satt vilkår om at det i nevnte plan skal redegjøres for hvordan myrområdenes funksjoner skal ivaretas. Departementet legger disse vilkårene til grunn, og forutsetter at veiplanleggingen tar utgangspunkt i at myrområder i størst mulig grad skal unngås. Eventuelle andre viktige botaniske forekomster kan unngås gjennom detaljplanleggingen.

Etter departementets vurdering vil ikke hensyn til vegetasjon og naturtyper være avgjørende for om det skal gis tillatelse til en utbygging av Raskiftet vindkraftverk.

3.5.3. Fugl

NOF skriver at Osensjøen er et sentralt område for fiskeørn og et etablert område for kongeørn. Fiskeørn er karakterisert som nær truet, mens kongeørn er regnet som livskraftig. Begge er nasjonale ansvarsarter i henhold til internasjonale konvensjoner (BONN II).

Departementet legger til grunn at ørn og fiskeørn kan være utsatt for kollisjoner med vindturbiner. Imidlertid er den norske bestanden av kongeørn regnet som livskraftig og bestanden av fiskeørn antas å være i vekst. Etter departementets vurdering vil ikke tiltaket påvirke bestandsutviklingen selv om vindkraftverket kan utgjøre en kollisjonsrisiko for enkeltindivider. Se vurderingen av den samlede belastningen under pkt. 3.5.4.

Nettilknytningen til vindkraftverket planlegges i nærheten av et potensielt hekkeområde for vierspurv. Vierspurv er karakterisert som sterkt truet. Området rundt kraftledningstraseene er undersøkt, og det fremgår av tilleggsutredningen av fugl at arten ikke ble registrert i området, men at to områder var gunstige habitater for vierspurv. Dette gjelder to lokaliteter med løvrik sumpgranskog ved Trøbekken og Vestre Gardbekken. Vierspurven antas å være svært kresen på valg av hekkelokaliteter, noe som tilsier at inngrep i egnede habitater bør unngås. Departementet har på bakgrunn av dette opprettholdt tiltakshavers konsesjon til bygging av traséalternativ A for nettilknytningen. Se vurderingen under pkt. 4.10. Departementet slutter seg til vilkåret satt av NVE om forundersøkelser av vierspurv langs kraftledningstraseen.

Departementet legger til grunn at tiltaket ikke vil true forvaltningsmålet for arter, jf. nml. § 5, og at hensynet til fugl ikke er til hinder for utbygging av Raskiftet vindkraftverk.

3.5.4. Samlet belastning for naturmangfoldet

Påvirkning på et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastningen som økosystemet er eller vil bli utsatt for. Når flere utbyggingstiltak i et område samlet kan få vesentlige virkninger, skal tiltakets kumulative effekter til sammen med andre gjennomførte og planlagte tiltak i utbyggingstiltakets influensområde vurderes.

I tråd med retningslinjene for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg, bør vindkraftutbyggingen konsentreres fremfor å drive spredt utbygging av mindre anlegg. De samme hensyn tilsier også at vindkraften konsentreres til områder som allerede er preget av inngrep. En konsentrert utbygging i områder med andre inngrep må likevel være forsvarlig av hensyn til naturmangfold, slik at den samlede belastningen ikke blir for stor.

Mindre eller enkeltvise tiltak vil ofte hver for seg ikke ha stor betydning for den samlede belastningen på naturmangfoldet, så lenge særlige truede arter eller

naturtyper ikke skades. Legger man imidlertid summen av tiltak sammen, kan den samlede belastningen over tid bli så stor at det ikke er mulig å opprettholde eller nå forvaltningsmålene slik de er fastsatt for naturtyper, økosystemer og arter.

Naturvernforbundet i Hedmark anfører blant annet at sumvirkningene gjør seg gjeldende for INON og andre naturområder som fremstår som intakte, og for arealkrevende arter som rovdyr og rovfugl. Videre anfører klageparten at trinnvis nedbygging og mange små og store inngrep stykker opp habitater, økosystemer og landskap. Friluftsliv, landskapsopplevelse, stedsidentitet og livskvalitet vil bli påvirket i betydelig grad, ikke bare av det enkelte utbyggingsprosjekt, men særlig av den samlede virkningen på regionalt nivå og landskapsnivå, og av vindkraftverkene sammen med andre inngrep og aktiviteter. Forbundet anfører at den samlede belastningen etter nml. § 10 ikke er tilstrekkelig vurdert.

Når departementet vurderer den samlede belastningen på økosystemet, tas det utgangspunkt i truede og nært truede arter og naturtyper og områder av betydning for disse.

Departementet konstaterer at det er mange etablerte og planlagte tiltak i influensområdet til vindkraftverket. I området er det blant annet etablerte og planlagte vassdragsreguleringer, hyttefelt, småbåthavner, Rena leir med skytefelt, Regionalfelt Østlandet, motorkrossbane og rikssenter for fallskjermhopping.

Når det gjelder fauna er det ifølge konsekvensutredningen registrert fem fuglearter oppført på norsk rødliste for arter. De fem artene er fiskeørn (NT), vierspurv (EN), varsler (NT), dverglo (NT) og åkerrikse (CR). Verken vierspurv, varsler, dverglo eller åkerrikse er vurdert å bli vesentlig påvirket av vindkraftverket. Artene er sårbare eller truet enten fordi de påvirkes negativt av faktorer utenfor Norges grenser (vierspurv og varsler), eller at deres hekkehabitater er påvirket av andre faktorer enn kraftledninger og vindkraft. Det samme gjelder vierspurv, med det unntaket at en av kraftledningstraseene berører et potensielt hekkeområde for arten, jf. ovenfor.

Fiskeørn er registrert hekkende et stykke vest for det planlagte vindkraftverket, og er vurdert å kunne bli berørt fordi den må passere vindkraftverket på vei til og fra næringssøk i Osensjøen. I sum vurderes kollisjonsfaren for fiskeørn som liten. På grunn av at reiret er relativt langt fra Osensjøen, og fordi det vil være mulig å passere både utenom, mellom og under turbinene, vurderer tilleggsutredningen omfang av påvirkning på fiskeørn til lite negativt.

Fiskeørn er så å si utelukkende fiskespisende, og muligheten for næringssøk i Osensjøen har betydning for den lokale bestandsutviklingen. Fiskeundersøkelser tilsier at Osensjøen har gode bestander av en rekke fiskearter, men det er noe usikkert hvorvidt fiskeørn påvirkes negativt av tørrleggingen i strandsonen ved

regulering. Fiskeørn er kjent for å være sky ved reirplassen, og hekkende fiskeørn vil kunne bli forstyrret av øvelser i forsvarets skytefelt.

Departementet legger til grunn at av de registrerte truede eller nært truede fugleartene i området, er det bare fiskeørn som vurderes å kunne bli vesentlig negativt påvirket av flere av de eksisterende eller planlagte inngrepene. Vindkraftverket vil ligge mellom hekkelokaliteten og et aktuelt område for næringssøk i Osensjøen. Fiskeørnen har imidlertid flere alternative vassdrag for næringssøk både nord- og vestover. Fiskeørn er relativt fleksibel med hensyn til flytting av reirplass. I sum vurderes den samlete belastning på arten i dette området å være moderat.

Departementet mener at det på bakgrunn av eksisterende undersøkelser, er usikkerhet om hvilke virkninger vindkraftverk har på fiskeørn. Departementet legger derfor til grunn at vindkraftverket kan medføre kollisjonsrisiko med fiskeørn, jf. føre var-prinsippet i naturmangfoldloven § 9.

Når det gjelder flora er det registrert sju truede eller nær truede plante-, lav- og sopparter i influensområdet. Disse har status som nær truet eller er ikke kategorisert på grunn av datamangel. Lavartene gubbeskjegg og sprikeskjegg, soppene korallpiggsopp, svartsonekjuke og duftskinn samt karplanten veikstarr, er alle nær truete. Sørlig vendelrot har få kjente forekomster, men er foreløpig ikke kategorisert på grunn av datamangel. Alle artene forekommer sparsomt innenfor influensområdet og bestandene anses ikke å bli vesentlig påvirket av de samlede tiltakene i regionen.

Det er registrert forekomst av tre viktige naturtyper i influensområdet; gammel barskog, gråorheggeskog og rik sumpskog. Arealbeslaget av naturtypelokalitetene er samlet moderat, og ingen av naturtypene er spesielle for hedmarksregionen. Det er ikke kjent at andre tiltak i området vil ha en vesentlig samlet påvirkning på disse viktige naturtypene.

Etter en samlet vurdering av vindkraftverket, sammenholdt med eksisterende tiltak i området, finner departementet at tiltaket vil ha begrensede negative konsekvenser for flora og fauna. Med vilkår om avbøtende tiltak finner departementet at ulempene for biologisk mangfold ikke får avgjørende betydning i konsesjonsvurderingen.

På denne bakgrunn finner departementet at den samlede påvirkningen økosystemet blir utsatt for, ikke vil være til hinder for at det gis konsesjon til Raskiftet vindkraftverk, jf. nml § 10.

3.6. Landskap og visualisering

Klagerne Schiong og Kjøs anfører at manglende visualisering av veier og servicebygg er en saksbehandlingsfeil. Departementet viser til at nøyaktig plassering av veier og bygg ikke fastsettes i konsesjon, men gjennom den etterfølgende detaljplanleggingen. Dette kan ikke anses som en saksbehandlingsfeil.

Naturvernforbundet i Hedmark klager på at Raskiftet vindkraftverk, sammen med de tre andre planlagte vindkraftverkene i fylket, vil ha betydelig innvirkning på landskapet i regionen.

Vindkraftverket vil ifølge NVE endre landskapets karakter i et relativt stort område og vil være et stort inngrep som vil påvirke landskapsopplevelsen i og rundt planområdet. Videre vil vindkraftverket være et dominerende landskapselement ved enkelte boliger og fritidsboliger nær planområdet. Departementet er innforstått med at vindkraftverket vil medføre irreversible inngrep i landskapet, for eksempel i form av atkomstveier og veier inne i planområdet, men mener at dette er inngrep som først og fremst vil gi lokale landskapsvirkninger. Etter departementets syn er de vidtrekkende landskapsvirkningene ved oppføring av turbiner i stor grad reversible.

Departementet konstaterer at planområdet og omliggende områder er relativt typiske for landskapsregionen, som en del av et stort, sammenhengende skogsområde. Videre legger departementet vekt på at området allerede er preget av inngrep som følge av forsvarets aktiviteter, vassdragsregulering og bolig- og fritidsbebyggelse.

Departementet viser i denne forbindelse til *"Regionale føringer for behandling av vindkraftsaker i Hedmark"*. Dokumentet tar for seg føringene som fylkeskommunen legger til grunn. Der er det uttalt at et område som er lite berørt av inngrep ofte oppfattes som mer sårbart for vindkraftanlegg ut fra landskapshensyn, mens det kan være lettere å innpasse et vindkraftanlegg i områder der dette eller andre former for anlegg eller inngrep allerede er etablert.

Etter departementets syn er Raskiftetområdet mindre sårbart i denne sammenheng fordi det allerede er andre former for inngrep og anlegg i området.

Etter departementets oppfatning er ikke de negative virkningene på landskap og inngrepsfrie områder av et slikt omfang at det i seg selv overstiger fordelene ved Raskiftet vindkraftverk.

3.7. Friluftsliv og iskast

Klagerne anfører at vindkraftutbyggingen vil berøre et viktig friluftsområde, og at Raskiftet representerer det mest brukte området i Hedmark. De stiller seg uforstående til at NVE ikke har tatt hensyn til dagens bruk av Raskiftetoppen, Buberget og Halvorsberget. Osen-området er definert som LNF-område med hensynssone for natur, kultur, friluft og landskap.

Konsekvensutredningen deler influensområdet i fire delområder. Delområdet Raskiftet-Fliskjølen som inkluderer planområdet, er mye benyttet av lokale og regionale brukere om vinteren. Det kjøres opp et betydelig nett av skiløyper. Det er

gode jakt- og fiskemuligheter, samt multemyrer. Området er beskrevet som ett av et begrenset antall høyereliggende områder med god utsikt i nærområdet.

Området ved Ulvsjøen er et lett tilgjengelig turmål via veier sommerstid og er tilrettelagt med gapahuk. Her er det noen mindre hytteområder innen delområdet og det finnes inngrepsfrie naturområder. Delområdet er i konsekvensutredningen gitt middels verdi for friluftsliv. Tiltaket vurderes å forringe og delvis ødelegge opplevelseskvaliteter (middels/stort negativt omfang), noe som gir middels negativ konsekvens for dette delområdet.

Delområdet vest for Raskiftet og Storkjølen og ut til 10 km-grensen, har gode jakt- og fiskemuligheter, samt multemyrer. Området har god tilgjengelighet via flere veier. Et mindre naturreservat ligger innenfor delområdet. Det finnes noen mindre, inngrepsfrie naturområder. Delområdet er gitt middels/liten verdi for friluftsliv.

Delområdet nord for Søre Osa og ut til 10 km-grensen har en merket turløype. Det er gode fiskemuligheter blant annet i Søre Osa. Et mindre naturreservat ligger innenfor delområdet. En stor del av området inngår i forsvarets Regionfelt Østlandet, noe som trekker verdien ned. Delområdet er gitt liten/middels verdi for friluftsliv.

Delområdet Osensjøen og øst for denne, ut til 10 km, har lokale brukere, samt noen regionale. Det finnes et betydelig nett av skiløyper i den sydlige delen, samt en merket tursti. Osensjøen benyttes til båtliv, og det er noen mindre hytteområder ved sjøen. Delområdet er gitt middels verdi for friluftsliv.

Vindturbiner er store installasjoner som også vil være synlige på lang avstand. Dette gjør at Raskiftet vindkraftverk vil få innvirkning på friluftsområder utover selve planområdet. Langs Osensjøen, som også brukes til rekreasjon, er det flere mindre hytteområder som vil få vindkraftverket i utsiktsretning. De visuelle virkningene og påvirkning av opplevelseskvaliteter vil også for disse områdene kunne bli betydelige. Dette reflekteres i konsekvensutredningen ved at delområdet, som ligger fra 1-10 km fra nærmeste turbiner, har fått relativt høy, negativ konsekvensgrad (middels negativ). Samlet er et vindkraftverk på Raskiftet vurdert å gi middels negativ konsekvens for temaet friluftsliv.

Departementet konstaterer at tiltaket vil være godt synlig fra områder som er brukt som friluftsliv og turmål i plan- og influensområdet. Turmål som Raskiftet og Halvorsberget vil bli dominert av vindturbiner, og friluftslivopplevelsen vil dermed bli en annen enn i dag. Friluftslivet i planområdet vil også bli påvirket av støy, skyggekast og ferdselsbegrensinger som følge av fare for iskast. Skiløyper i området vil også bli direkte påvirket av fysiske inngrep. Tiltaket vil endre opplevelsesverdien av friluftslivet flere steder i og rundt planområdet, særlig for brukergrupper som ønsker å oppleve stillhet og uberørt natur.

Departementet konstaterer at mye av friluftslivet i området er knyttet til aktivitet ved og på Osensjøen. Kommunedelplan for Osen-området (Åmot kommune mai 2011) har skissert at det kan være rundt 1000 småbåter rundt Osensjøen. Videre heter det i planen at det er et ønske om økt tilrettelegging for båtbruk på sjøen både i Åmot og Trysil, og planen gir oversikt over 10 aktuelle tiltak (småbåthavner og gjestebrygger) som kan bidra til dette. Sjøen brukes aktivt til vannsportaktiviteter som vannski. Båttrafikk kan generere støy, noe kommunedelplanen også peker på.

I tillegg til båtaktivitet, er det flere anlagte badestrender ved sjøen. Osensjøen er langgrunn flere steder og det oppnås gode badetemperaturer.

Etter departementets vurdering vil Raskiftet vindkraftverk medføre negative virkninger for det lokale tradisjonelle friluftslivet i planområdet og tilgrensede områder. Departementet legger imidlertid til grunn at mye av det vanntilknyttede friluftslivet rundt Osensjøen ikke er sensitivt for visuell påvirkning av vindkraft og i seg selv innebærer et støybilde som gjør at det i mindre grad påvirkes av støy fra turbiner. Departementet legger derfor til grunn at etablering av Raskiftet vindkraftverk ikke er til hinder for å opprettholde og videreutvikle av det vanntilknyttede friluftslivet langs Osensjøen.

Departementet mener videre at etablering av vindkraftverket ikke er til hinder for at Raskiftet-området fremdeles kan brukes til mer tradisjonelt friluftsliv, men områdene vil være mindre attraktive for dem som søker urørt natur. En etablering av vindkraftverket med veinett kan på den annen side føre til annen og økt bruk av området.

NVE har foreslått flere avbøtende tiltak av hensyn til friluftsliv. Det er satt vilkår om at tiltakshaver skal utarbeide en plan om avbøtende tiltak for friluftsliv, i samarbeid med Trysil, Åmot og Elverum kommuner og friluftslivs-/idrettslag i området. NVE har også foreslått tiltak vedrørende ising. Departementet viser til at disse avbøtende tiltakene skal følges opp i sin helhet når konsesjon gis.

Etter departementets vurdering er ikke hensynet til friluftsliv til hinder for å gi konsesjon til Raskiftet vindkraftverk.

3.8. Støy og helsevirkninger

Flere klageparter er bekymret for støy som følge av vindturbinene og ber om at det fremlegges bedre utredninger av helsevirkninger av lavfrekvent støy.

Departementet er innforstått med at støyberegningene ifølge konsekvensutredningen viser at enkelte fritidsboliger/koier vil få støynivå over anbefalt grenseverdi, mens langt flere bygg vil ha støynivå i intervallet rett under anbefalt grenseverdi. Det antas at det i perioder i varierende grad kan oppstå hørbar støy.

Konsesjonsmyndighetene har en plikt til å følge de retningslinjer og føringer som fremlegges av støymyndigheten. Departementet legger til grunn at støyberegningene for tiltaket er utført under støymessig ugunstige forhold, der det beregnes gjennomsnittsstøy ut i fra en forutsetning om at vinden alltid blåser fra vindturbiner i tiltaket mot støymottakerne. Markdempning over hard/myk mark og virkninger av vann, er lagt inn i modellene. Departementet forutsetter at beregningene er gjennomført riktig, og det vises til NVEs Bakgrunn for vedtak for nærmere vurderinger.

Departementet har sett hen til at det ikke bare er gjennomsnittstøyen fra et vindkraftverk som påvirker de berørte, men kanskje i større grad de periodene der vindkraftverket avgir mer støy enn gjennomsnittet. Retningslinjene til støymyndighetene er grunnlaget for konsesjonsmyndighetens vurderinger av støy fra vindturbiner. Departementet påpeker at de norske retningslinjene er tilnærmet like regelverket i andre land, og er et uttrykk for hva som bør kunne tolereres av støy fra vindturbiner.

Departementet legger til grunn de retningslinjer og føringer som fremlegges om lavfrekvent støy. Det er ikke funnet grunnlag for å vurdere den usikkerheten klagerne fremlegger om det arbeidet konsulentselskapet Delta har foretatt for Miljødirektoratet.

Departementet slutter seg også til NVEs foreslåtte avbøtende tiltak for støy når konsesjon skal gis. Departementet viser for øvrig til omtalen av det vanntilknyttede friluftslivet på Osensjøen ovenfor, og legger til grunn at det i perioder av sommersesongen vil være betydelig båtaktivitet på Osensjøen, og som i noen grad kan overgå lyden av vindkraftverket.

Etter departementets vurdering vil ikke hensyn til støy i seg selv være et avgjørende argument mot en utbygging av Raskiftet vindkraftverk.

3.9. Lysmerking og forsvarets interesser

Luftforsvaret anfører at NVEs vilkår om å ha hvite eller lysfargede vindturbiner vil være i strid med forsvarets krav til farging, merking og lyssetting og til Luftfartstilsynets merkeforskrift. Forsvaret mener at vindkraftverket må være ekstra godt merket og lyssatt fordi det befinner seg i et mye brukt lavflygingsområde.

Forsvarsbygg anfører at vindkraftverket er planlagt 3 km sydøst for Regionfelt Østlandet (RØ), som er Hærens og Luftforsvarets viktigste skyte- og samtreningsfelt sør for Troms. Vindkraftverket vil redusere mulighetene for å komme inn i RØ på en taktisk måte (lavflyving). Militært flyvning over den sydlige delen av feltet vil bli mer begrenset enn nå på grunn av krav til høyere værminima som følge av vindkraftanleggets høyde. Kravet til skybase øker like mye som totalhøyden på turbinene. RØ vil være F-35s viktigste skyte – og samtreningsfelt. På det nåværende

tidspunkt har Luftforsvaret ikke oversikt over hvilke nye krav som kan komme for F-35s bruk av feltet, men forsvaret vil påpeke behovet for å unngå et vindkraftverk så tett opp til dette skytefeltet og som kan forhindre nye eller endrede bruks- og øvingsmønstre. Fallskjermhopping i søndre del av RØ kan ikke skje før vindturbinrotasjon er stanset, og vil derfor være et forstyrrende element i planlegging av hoppvirksomheten. Det bemerkes i denne sammenheng at avbøtende tiltak er mulig vedrørende fallskjermhopping.

Reutz-Håkenstad ber om at helsevirkninger av stressfaktorer knyttet til hinderlys på vindkraftverket tas med i vurderingen.

Austri opplyser at Forsvarsbygg i innspill til utredningen har uttalt at tiltaket ikke vil medføre negative virkninger for deres interesser.

Departementet legger til grunn at tiltakshaver til enhver tid skal følge de krav som følger av Luftfartstilsynet merkeforskrift. Det foreligger etter departementets vurdering ikke kjente helsevirkninger av lyssetting av vindturbiner.

Departementet finner uansett at lysmerking av turbinene vil kunne være sjenerende for bosetning og fritidsbebyggelse i nærheten, særlig på østsiden av Osensjøen. Departementet setter derfor vilkår om at vindkraftverket skal planlegges med radarstyrt lysvarslingsanlegg. Unntak fra bruk av radarstyrt lysvarslingsanlegg kan gis ved godkjenning av detaljplan, men dette krever en begrunnet søknad og en vurdering av konsekvensene for lokalmiljø, bosetning og fritidsbebyggelse.

NVE har satt som vilkår at det utarbeides forslag til tiltak som kan iverksettes for at forsvarets interesser blir tilstrekkelig ivaretatt. Departementet viser til dette kravet. Fra departementets side er det en forutsetning at Forsvarets interesser ivaretas i nødvendig grad når det gis konsesjon til vindkraftverket.

3.10. Nettilknytning

Flere klageparter mener at det konsesjonsgitte alternativet på nettilknytningen (alternativ A) vil gi store virkninger for både eksisterende og planlagte hyttefelt. De anfører videre at et stort hyttefelt må skrinlegges på grunn av visuelle virkninger, usikkerhet rundt elektromagnetiske felt fra høyspent og redusert verdi som urørt naturområde. De anfører også at alternativ A vil gi store virkninger for kulturskog, skogsdrift, skogsfugl og småviltjakt. Videre stilles det spørsmål ved lovligheten av å plassere høyspenttraseen nær et offentlig regulert hytteområde, og flere skriver at dersom traséalternativ A opprettholdes, vil de kreve hyttetomtene innløst og kreve erstatning for tapt fortjeneste for salg av hytter. Flere grunneiere mener at de kan være villige til å gå i forhandling om minnelige løsninger for alternativ C. Alternativ C vil i hovedsak følge eksisterende nett, som også går gjennom et regulert område. Åmot kommune anfører at de nå vurderer alternativ C som et bedre alternativ enn tidligere anbefalte alternativ A.

Tiltakshaver opplyser at alternativ C er marginalt dyrere enn alternativ A, men at alternativet er fullt gjennomførbart.

Departementet vil kun vurdere alternativene A og C. Ingen klageparter har pekt på alternativ B, og departementet legger til grunn at dette alternativet ikke lenger er aktuelt.

I følge tilleggsutredning for vurdering av nytt kraftledningsalternativ, er den største forskjellen mellom alternativ A og C, at C krysser elva Søre Osa flere ganger over en strekning på om lag 5 km, mens A kun har én kryssing og følger dalen på en ryddig måte. Alternativ C innebærer ifølge utredningen, en uheldig samling av mange inngrep (RV 215, eksisterende 22 kV ledning og ny ledning) i en sone på nordsiden av elva.

For temaet friluftsliv og reiseliv/hytteliv innehar begge traseene ulemper. Alternativ C går lengst vekk fra Amundstadskogen og Æra fritidsområde, og medfører at inngrep som veier og kraftledninger samles. Alternativ A vurderes imidlertid ikke å være påtrengende nær eksisterende hyttefelt, og skogen gjør at ledningen vil bli lite synlig fra Amundstadskogen. Alternativ C vil medføre flere krysninger av en turled. Alternativ A følger mer eller mindre eksisterende skogsbilvei, og krysser elva og turleden i liten grad. Forutsatt at alternativ A justeres noe innenfor Æra fritidsområde, fremstår dette alternativet ifølge utredningen, som minst konfliktfylt for friluftsliv og reiseliv/hytteliv.

NVE har i klageomgangen anbefalt departementet å endre nettilknytningen fra alternativ A til alternativ C.

Departementet opprettholder NVEs vedtak som gir konsesjon til alternativ A med justeringen som vist i figur 2.1 i NVEs *"Bakgrunn for vedtak"* skal opprettholdes med de vilkår som er foreslått når konsesjon gis. Etter departementets vurdering er alternativ A det beste alternativet med den nevnte justeringen. Alternativ C vil berøre et viktig vierspurvhabitat ved Trøbekken, og krysser Søre Osa flere ganger. Departementet har merket seg at kostnadene vil bli større ved bygging av alternativ C. Alternativ A vil ifølge tilleggsutredningen være lite synlig fra hyttefeltet da det i stor grad er dekket av skogen, og traseen skal også justeres noe innenfor Æra fritidsområde.

Departementet har sett hen til at Åmot kommune i tidligere vedtak sluttet seg til alternativ A, men i klageomgangen ønsket alternativ C, og at Forsvarsbygg har endret standpunkt og nå setter alternativ C som beste alternativ.

3.11. Tiltakets økonomi

Klagerne mener at grunnlaget for å gi konsesjon til vindkraftanlegget på Raskiftet ikke er tilstede ut fra økonomi og vindforhold.

Departementet legger til grunn at vindkraftverket ligger i et underskuddsområde, og at etablering av ny kraftproduksjon her er gunstig. Kraftverket er planlagt tilknyttet til eksisterende regionalnett og er tilpasset kapasiteten på dette. Imidlertid vil relativt lang vei til forbruket føre til moderate nettap lokalt.

Departementet har kommet til at Raskiftet vindkraftverk må anses som et tilfredsstillende økonomisk prosjekt, og legger dette til grunn for den samlede vurderingen av fordeler og ulemper.

Departementet kan ikke se at klagernes innvendinger mot økonomi og vindforhold kan være av betydning for vurderingen av om tillatelse til utbygging skal gis for det påklagede vindkraftverket.

3.12. Samlet vurdering av Raskiftet vindkraftverk

I vurderingen som skal gjøres etter energiloven § 3-1, jf. § 1-2, må fordelene veies opp mot ulempene tiltaket medfører.

Departementet har foretatt en samlet vurdering av alle de anførte ulempene ved en utbygging av Raskiftet vindkraftverk. Ulempene er vurdert opp mot fordelene ved å få på plass et vindkraftverk med et tilskudd av fornybar energi på inntil 370 GWh årlig produksjon.

I vurderingen har departementet vektlagt at vindkraftanlegget vil ha negativ påvirkning på naturmangfoldet, landskap, friluftsliv og på Forsvarets interesser.

Hensynet til naturmangfold står sentralt i klagebehandlingen. Departementet bygger på at tiltaket vil ha begrensede negative virkninger for flora og fauna også hensett til de samlede tekniske inngrepene i området. I tråd med føre var-prinsippet og vurderingen av den samlede belastningen, mener departementet det vil være nødvendig med forundersøkelser av vierspurv i planområdet.

Departementet mener at de negative virkningene for gammelskog og myr i stor grad kan begrenses gjennom detaljplanleggingen.

Departementet forutsetter at Forsvarets interesser ivaretas gjennom de avbøtende tiltak som skal fastsettes.

Departementet har lagt vekt på de gode økonomiske forutsetningene for prosjektet og at utbyggingen vil medføre god kapasitetsutnyttelse av eksisterende elektriske anlegg. Videre legger departementet vekt på at vindkraftverket skal etableres i et område som

allerede er preget av annen virksomhet som forsvarsaktiviteter, vannsport og vassdragsregulering. Departementet har i sin samlede vurdering tatt med at prosjektet har tilslutning fra både Trysil og Åmot kommuner.

Departementet finner at fordelene ved utbygging av Raskiftet vindkraftverk klart overstiger de skader og ulemper utbyggingen kan medføre. Grunnlaget etter energiloven § 3-1 for å gi konsesjon er tilstede.

4. Ekspropriasjon og forhåndstiltredelse

NVE fattet samtidig med konsesjonsvedtaket, vedtak om ekspropriasjonstillatelse etter oreigningslova, for nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverket, jordkabler, nettilknytning, transformatorstasjon og veinett, samt rett til nødvendig ferdsel og transport i anleggs- og driftsfasen. Da enkelte klageparter også er parter i ekspropriasjonssaken, legger departementet til grunn at også vedtaket om ekspropriasjon er påklaget.

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis dersom fordelene ved ekspropriasjonen er større enn de skader og ulemper den innebærer, jf. oreigningslova § 2.

Departementet viser til interesseavveiningen ovenfor, der det konkluderes med at fordelene ved det konsederte prosjektet er større enn de skader og ulemper tiltaket medfører. Departementet mener at de samfunnsmessige fordelene ved vindkraftanlegget utvilsomt er større enn ulempene for grunn- og rettighetshavere. Vilkårene for ekspropriasjon er derfor til stede, jf. oreigningslova § 2.

Departementet minner om at ekspropriasjonstillatelsen faller bort dersom skjønn ikke er begjært innen 1 år, jf. oreigningslova § 16. Fristen løper fra dags dato.

Departementet vil ta stilling til søknad om forhåndstiltredelse når eventuelt skjønn er begjært.

5. Konklusjon

Klagene tas ikke til følge.

NVEs vedtak av 30. januar 2014 om anleggskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse til Raskiftet vindkraftverk stadfestes med følgende tilleggsvilkår:

> *"Detaljplanleggingen av vindkraftverket skal ta utgangspunkt i at det skal benyttes radarstyrt lysvarlingsanlegg. Unntak fra bruk av slik anlegg kan gis som godkjenning av detaljplan, men krever en begrunnet søknad og en vurdering av konsekvensene for lokalmiljø, bosetning og fritidsbebyggelse."*

NVE bes utstede nye konsesjonsdokumenter.

Departementets avgjørelse kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28 tredje ledd første punktum.

Med hilsen

Per Håkon Høisveen (e.f.)
ekspedisjonssjef

Tollef Taksdal
underdirektør

Kopi til:

Norges vassdrags- og energidirektorat

Adresseliste

Forsvarsbygg	Postboks 405 Sentrum	0103	Oslo
Naturvernforbundet i Hedmark	Postboks 16	2336	STANGE
Norges Miljøvernforbund	Postboks 593	5806	BERGEN
Norsk ornitologisk forening	Sandgata 30 B	7012	TRONDHEIM

Per Ø. Schiong og Signe B. Kjøs
Alv A. Kjøs
Tore Kjernli
Olav og Erik Andreas Kjøs
Olav Ilsaas
Furutangen Hytteforening
Ulf Inge Vien
Snefrid og Ragnar Reutz-Håkenstad
Norsk Ornitologisk Forening
Norges Miljøvernforbund
Trygve Øverby og Dagfinn og Astrid Hagen
Gordon og Malanie Logemann
Forum for natur og friluftsliv Hedmark